

Nationalbankens Historie 1818—1878 af Dr. polit. AXEL RUBOW (udgivet af Nationalbanken, 1918, 455 Sider).

Det er med ikke ringe Forventning, man tager den i hele sit Udstyr saa noble Bog i sin Haand, som Nationalbanken har ladet udgive til Minde om sin 100-aarige Bestaaen. Det er et stateligt Bind paa over halvfemte Hundrede Sider — er endda kun „1. Del“ — og Emnet, Nationalbankens Historie, er, til Trods for at det er et af de vigtigste Afsnit af vort Lands økonomiske Historie i forrige Aarhundrede, hidtil kun fremstillet i Sammenhæng i kortere Oversigter i Haand- og Lærebøger — Forventningen er saaledes velbegrundet.

Nationalbanken lod i Sommeren 1915 offentliggøre en Indbydelse til Udarbejdelse af et Skrift om Bankens Historie i dens første 100 Aar, og Dr. polit. Axel Rubows foreliggende Bog er en Besvarelse af den saaledes stillede Opgave, forøvrigt den eneste, der indkom — et af de mange Tegn paa, hvor faa der faar Tid tilovers fra det daglige Arbejde til den frie Virksomhed; selve Opgaven er saa interessant som faa. Det kan i al Almindelighed i denne Sammenhæng bemærkes, at det maaske havde været en rigtigere Fremgangsmaade, om Banken direkte havde henvendt sig til en Mand og truffet Arrangement med ham, end at forsøge at foranstalte Konkurrence.

Den foreliggende Bog omhandler Tiden indtil 1878; Fortsættelsen er under Udarbejdelse og vil komme senere. Forfatteren giver som en Slags Ouverture til Bankens Historie en Fremstilling af Statsbankerotten, Forordningen af 5. Januar 1813 og af Rigsbankens Virksomhed i sine 5 Leveaar — i rigtig Forstaaelse af, at her begynder i Virkeligheden Nationalbankens Historie; den forstaaes kun rigtigt, naar disse Begivenheder tages med. Jeg vilde endda mene, at disse Indledningsafsnit burde have været fyldigere, at Forfatteren foruden at referere de positive Bestemmelser, her burde have givet sine ikke-nationaløkonomisk uddan-

Nationalbankens Historie 1818—1878 af Dr. polit. AXEL RUBOW (udgivet af Nationalbanken, 1918, 455 Sider).

Det er med ikke ringe Forventning, man tager den i hele sit Udstyr saa noble Bog i sin Haand, som Nationalbanken har ladet udgive til Minde om sin 100-aarige Bestaaen. Det er et stateligt Bind paa over halvfemte Hundrede Sider — er endda kun „1. Del“ — og Emnet, Nationalbankens Historie, er, til Trods for at det er et af de vigtigste Afsnit af vort Lands økonomiske Historie i forrige Aarhundrede, hidtil kun fremstillet i Sammenhæng i kortere Oversigter i Haand- og Lærebøger — Forventningen er saaledes velbegrundet.

Nationalbanken lod i Sommeren 1915 offentliggøre en Indbydelse til Udarbejdelse af et Skrift om Bankens Historie i dens første 100 Aar, og Dr. polit. Axel Rubows foreliggende Bog er en Besvarelse af den saaledes stillede Opgave, forøvrigt den eneste, der indkom — et af de mange Tegn paa, hvor faa der faar Tid tilovers fra det daglige Arbejde til den frie Virksomhed; selve Opgaven er saa interessant som faa. Det kan i al Almindelighed i denne Sammenhæng bemærkes, at det maaske havde været en rigtigere Fremgangsmaade, om Banken direkte havde henvendt sig til en Mand og truffet Arrangement med ham, end at forsøge at foranstalte Konkurrence.

Den foreliggende Bog omhandler Tiden indtil 1878; Fortsættelsen er under Udarbejdelse og vil komme senere. Forfatteren giver som en Slags Ouverture til Bankens Historie en Fremstilling af Statsbankerotten, Forordningen af 5. Januar 1813 og af Rigsbankens Virksomhed i sine 5 Leveaar — i rigtig Forstaaelse af, at her begynder i Virkeligheden Nationalbankens Historie; den forstaaes kun rigtigt, naar disse Begivenheder tages med. Jeg vilde endda mene, at disse Indledningsafsnit burde have været fyldigere, at Forfatteren foruden at referere de positive Bestemmelser, her burde have givet sine ikke-nationaløkonomisk uddan-

nede Læsere en samlet Vejledning til en virkelig Forstaaelse og Vurdering af Forordningen af 5. Januar 1813, af hvad den betød for Landets Pengevæsen som Helhed. Det var jo et Instrument med mange Streng, denne Forordning af 5. Januar: den indeholdt Regler om Møntfodens Forandring, om de nominelle Værdiers Reduktion, om Opretelsen af den ny Bank, Rigsbanken, om Udskrivningen af Bankhæftelsen o. s. v. Det Spørgsmaal, der her særlig interesserer os, er Pengevæsenets Genopbyggelse — over Halvdelen af Bogen handler jo ogsaa herom. Og man spørger da uvilkaarligt ud fra dette Synspunkt: hvilken Virkning havde saa alle disse, hver for sig, saa betydningsfulde nye Regler; hvordan gik det med Seddelkursen o. s. v. Forfatteren siger selv ganske kort (nederst S. 13), at man naaede ikke det tilsigtede Maal, at komme bort fra Penge med faldende eller i alt Fald svingende Værdi og over til et fast Pengevæsen, tværtimod. Og heller ikke det aabne Brev af 30. Juli 1813, der fremkom for at „fremvirke Pengevæsenets Fasthed ved flere og kraftigere Midler“ — hvoriblandt Løftet om Rigsbankens Overgang til en privat Bank, der dog først fuldbyrdes i 1818 — heller ikke dette fik nogen øjeblikkelig Virkning. Her er det, jeg mener, Forfatteren burde have givet en samlet Fremstilling af de Aarsager, der bestemte hele Situationen, og herudfra ganske logisk vist, hvorfor 5. Januar 1813 m. m., ikke kunde faa nogen øjeblikkelig Virkning, saadan som man havde troet, men paa den anden Side dog alligevel i det lange Løb gennem to Bestemmelser skulde faa reel Betydning for Pengevæsenet, derved at disse i Forbindelse med bedre Tider muliggjorde en Indskrænkning af Seddelmængden — det, som det alene kom an paa. De to Bestemmelser var Bestemmelsen om Bankhæftelsen og om Overgangen til den private Bank; men dette sidste forelaa endnu kun som et Løfte fra den famøse Statsmagt, der i Penge-sager havde brudt saa mange Løfter, og Bankhæftelsen var i de første Aar kun en Renteindbetaling paa saa og saa

mange Riksbankdalere aarlig, ikke den store Indbetaling med ét Slag af Hæftelserne. — Her vilde ligeledes have været Anledning til at minde om den Betydning, Handelsbalancen har for alle disse Forhold, og maaske endelig Anledning til at drøfte ganske kort, om man kunde have gaaet andre Veje end Bankhæftelsen.

De følgende Kapitler er Bogens interessanteste og bedste. De omhandler alle de Problemer, der vedrører dels selve Nationalbankens Start, dels dens Tilværelse indtil 1845, da Sedlerne blev pari, i hvilken Periode „Seddelkursen“ var det altoverskyggende Problem for Bankens Ledelse. I de to Kapitler om Oktrojen og om Forarbejderne til den er der givet en Mængde nyt Stof af stor Interesse, f. Eks. om de forskellige Planer og Overvejelser vedrørende den ny Banks Organisation, og der gives en fortræffelig Gennemgang af Oktrojens enkelte Paragraffer, hvor der bl. a. gøres Rede for dens Kilder (blandt hvilke navnlig Speciebankens Oktroj spiller en Rolle) og for de Forandringer, den i Tidens Løb er undergaaet. Ikke mindst interessant er Fremhævelsen af den Betydning, der med Rette bør tillægges Ove Mallings Virksomhed for disse Forholds Ordning lige fra 1813, og Omtalen af hans forskellige Planer, f. Eks. om Optagelse af et Laan til en hurtig Seddelinddragelse i Stedet for den mere langsomme ved Hjælp af de aarlige Bankhæftelsesrenter — en Plan, man dengang, den blev fremsat, forkastede, men senere — da det var til dels for sent — tog frem igen. De følgende tre Kapitler behandler tre meget betydningsfulde Spørgsmaal: Forholdet til Hertugdømmerne, Bankhæftelsen og Aktiekapitalens Dannelse, og i Forbindelse hermed kan nævnes Kapitlet om Seddelinddragelsen og om Tolvmillionsagens Afgørelse, hvis Indhold rent systematisk hører herhen. Om det førstnævnte Spørgsmaal, Forholdet til Hertugdømmerne, synes det mig, at Forfatteren er lovlige kortfattet. Forfatteren henviser nok til den særdeles omfattende Fremstilling i Marcus Rubin: Frederik VI's Tid, og ind-

skrænker sig derfor til et kort Referat af Begivenhederne; men da Dr. Rubow dog alligevel af og til — direkte og indirekte — viser, at han mener, at der ikke er sket Hertugdømmerne Uret, medens Rubin er af en noget anden Opfattelse, bliver det hele lidt haltende. De Billighedsmomenter, der dog trods alt taler for Hertugdømmernes Uvilje mod Nationalbanken og alt, hvad dens var, kommer ikke til deres fulde Ret. Hertil kommer desuden — foruden at Ordet „yderligere“ S. 125, L. 3 f. o. staar lidt mærkeligt — at Berettigelsen til at gøre op, hvad Hertugdømmernes og Kongerigets Hæftelsesdebitorer har betalt indtil 1845 og hvad de endnu skyldte, og udfra en Sammenligning mellem disse to Tal at fastslaa, at den ene havde Ret til Aktier, den anden ikke — Berettigelsen hertil synes mig i nogen Maade at bero paa et „optisk“ Bedrag. Netop fordi Kongerigets Hæftelsesdebitor har en Pligt til Ydelse, der er evigvarende (eller Pligt til at indbetale Kapitalbeløbet) og den tilsvarende Ydelse hos Hertugdømmernes Hæftelsesdebitorer er tidsbegrænset, maa man gaa tilbage til det Aar, Pligten paalægges, for at kunne drage en retfærdig Sammenligning. At drage den 1845 er, principielt betragtet, vilkaarligt.

Er Fremstillingen vedrørende Hertugdømmerne — som nævnt — lidt kortfattet, er derimod Fremstillingen af de øvrige nævnte centrale Spørgsmaal særdeles fyldig og udtømmende, paa mange Punkter bestaaende af Stof og Oplysninger, der her fremføres for første Gang. Navnlig er Gennemgangen af de mange vanskelige Spørgsmaal, Bankhæftelsen gav Anledning til, bl. a. hvem Aktieretten ved forskellige Transaktioner kom til at tilhøre, livlig og instruktiv. Her møder vi det Spørgsmaal, hvilken Ret Staten har overfor Banken, fordi den i en Række Aar betalte de $\frac{5}{6}$ af de Hæftelser, der var paalagt Landejendomsbesidderne i Kongeriget. Undersøgelsen heraf — der af Forf. er henlagt til Gennemgangen af den Paragraf i Oktrojen, der bestemmer, hvem der har Aktieret, se S. 78—79 — giver til

Resultat, at Staten gennem disse Indbetalinger ikke har erhvervet nogen Ret til Andel i Bankens Formue og senere Udbyttebetalinger. I dette Resultat er jeg — saa lidt som L. V. Birck (i nogle Artikler om „vor Seddelbank i 120 Aar“, opr. i „Vor Fremtid“, senere udkommen som Pjece, eller Marcus Rubin (i „Frederik VI's Tid“) — enig med Dr. Rubow. Forholdet synes mig at være dette: Staten paalægger den private Bank en Del Forpligtelser, bl. a. navnlig Indfrielsen af Seddelgælden. Banken faar til Gengæld (foruden Seddelmonopol m. m.) Bankhæftelsen, d. v. fornemmelig — da der ingen Forpligtelse til kontant Indbetaling var — sige en aarlig Renteindtægt af saa og saa mange Rigsbankdaler. De Borgere, hvem denne Rente-ydelse paalægges, faar Ret til at blive Aktionærer; de ejer Banken og faar Ret til Udbytte, naar den Tid kommer. Hvis nu alle disse Borgere havde haft økonomisk Evne til at udrede Ydelserne, havde Sagen jo været klar. Staten havde ikke faaet mere med alt dette at bestille; Banken havde løst sine Opgaver paa samme Maade, som det er skildret i Bogen, og Aktiekapitalen var blevet adskillige Mill. Kr. større end de 27. Men nu paatog Staten sig at betale de nævnte $\frac{5}{6}$ en Række Aar, og det var ikke noget ubetydeligt Beløb, det her drejede sig om, i de første Aar over $\frac{1}{3}$ af Bankens aarlige Indtægt. Dette vil i Virkeligheden sige, at samtlige Skatteydere — altsaa ogsaa de i Hertugdømmerne — betalte dette Beløb, og det synes mig mærkelig, at Staten herefter kan affærdiges med, at den slet ikke har nogen Andel i Dannelsen af den Formue, Banken efterhaanden samlede sig. Naar Staten ikke i Oktroyen betingede sig nogen økonomisk Rettighed eller andet som Vederlag for disse Ydelser, er det i Virkeligheden at opfatte som en Gave til Banken, og til dens Aktionærer, en af de mange Begunstigelser, der i de Dage blev Banken til Del. Foruden disse Betragtninger kan ogsaa nævnes, om Staten burde have haft noget til Gengæld for Seddelmonopolet o. s. v. At den slet ikke fik noget

er meget forstaaeligt; Glæden over at faa det skrækkelige Seddelkursspørgsmaal ud af Verden har været saa stor, at man slet ikke har tænkt videre — det forandrer blot ikke den virkelige Sammenhæng. Hvor stor denne Gave egentlig var i Forhold til Hæftelsesdebitorernes Indbetalinger, er saa igen et andet Spørgsmaal, afhængig som det er af hvorledes Kapitalisationen af Ydelserne skønnes at skulle ske. Baade her, ved Tolvmillionsagens Afgørelse og ved flere forskellige andre Spørgsmaals Ordning faar man et stærkt Indtryk af, hvor stærkt Statsmagten i de første Decennier støttede Banken — noget man har Følelsen af, at Forfatteren ikke rigtig vil indrømme.

De øvrige Kapitler — af dem, der endnu hører Perioden 1818—1845 til — omhandler den almindelige Bankvirksomhed, der i saa høj Grad var i sin Vorden, dels fordi Erhvervslivet endnu ikke rigtig havde Brug for en udviklet Bankvirksomhed, dels fordi Banken hæmmedes ved forskellige Forbud. Forfatteren gennemgaar disse Forhold udmærket og skildrer den store Forandring heri, der indtraf omkring 1835, og de „frie“ Aar fra 1835—45, da man paa den ene Side var naaet ned paa en rimelig Seddelmængde og paa den anden Side endnu ikke havde Sedeldækningsregler, og giver i Forbindelse med Skildringen af disse Forhold en god Fremstilling af hele Erhvervslivets Tilstand og den Rolle, Hamborg paa forskellige Omraader spiller.

Med Skildringen af den store Omvæltning 1845 — Parikursens Stabilisering, Sedlernes Indløselighed m. m. — begynder i Virkeligheden Bogens 2. Halvdel. Pengesedlen er nu fra at have været et ildeset Stykke Papir, der rummede alle Slags Farer, blevet det nyttige Omsætningsmiddel; man havde hidtil stadig indskrænket Seddelmængden, deri havde Fremgangen bestaaet, nu blev det pludselig omvendt. Det skildres, hvor det faldt Datidens Mænd svært, virkelig at forstaa, at man havde gjort omkring; det viser sig ved Overvejelserne angaaende Dækningsreglerne

o. fl. Steder. Og medens Opmærksomheden hidtil har hæftet sig alene ved Pengesedlernes Mængde og Kurs, saa bliver det i de følgende Aar Bankens andre Opgaver — den almindelige Bankvirksomhed — der træder i Forgrunden. Og Resten af Bogen handler derfor naturligt om Bankens Virksomhed i disse Retninger, og i det hele taget om dens Forhold til Erhvervslivet, om dens Stilling som Landets økonomiske Centrum. Dette skildres foruden ved en meget detailleret og grundig talmæssig Gennemgang af de forskellige Bankforretningers Udvikling, tillige ved en Række udmærkede Kapitler om selvstændige Spørgsmaal: Krigene, Krisen 1857, de private Bankdannelser og disses Indflydelse paa Bankens Politik o. s. v. Der gives f. Eks. her en fortrinlig Fremstilling af Krisen 1857 og Nationalbankens Optræden, og jeg vil tro, at Bankens Handlemaade her er rigtigere behandlet end man ellers finder det, ogsaa m. H. t. den bekendte Pontoppidanske Affære i Hamborg. Forfatteren gennemgaar ogsaa Filialspørgsmaalets Løsning — eller ikke-Løsning, som det vel burde hedde — og endelig Bankens og navnlig Levys Forhold til Møntspørgsmaalets Løsning — og vi er saa naaet 1878.

Til sidst er der i Bogen vedføjet 12 Bilag, hvoraf flere indeholder særdeles interessante og nyttige Oversigter, der ikke kendes andet Steds fra, f. Eks. over Seddelkursen 1813—18, Nationalbanksedlernes Børskurs, Diskontosatser o. s. v. —

Skulde jeg nævne Bogens svage Side, vilde jeg udtrykke det saaledes, at Bogen i nogen Grad savner Perspektiv, mangler tilstrækkelig Baggrund af økonomisk Historie til at placere de forskellige Enkeltheder paa deres rette Plads og give dem den fulde og rette Belysning. Forskellige Steder er der gjort noget i denne Retning, og en Bemærkning i Forfatterens Forord om, at det sidste Bind vil indeholde nogle Oversigtskapitler, skal maaske forstaas saaledes, at der vil blive givet mere i denne Ret-

ning i sidste Del. Ellers giver Dr. Rubows Bog et stort positivt Stof, et interessant og righoldigt Materiale for den, der vilde kende vor Nationalbanks Liv og Virke. Jeg vil tro, at den m. H. t. de allerfleste Spørgsmaal af Betydning giver en alsidig og vel orienterende Fremstilling, ligesom ogsaa Bogens Inddeling gør den overskuelig og let at finde sig til Rette i. Foruden disse mange gode Egenskaber har den ogsaa den gode, at de Personer, som paa de forskellige Tidspunkter „er“ Banken, ofte kommer til Syne og derved gør Fremstillingen livlig og interessant. Det gælder som nævnt m. H. t. Ove Malling, og det gælder f. Eks. i de sidste Kapitler m. H. t. Levy, hvis Dygtighed, Initiativ og Klogskab er saaledes fremstillet, at man til fulde forstaar hans Betydning for den danske Nationalbank.

Baade Nationalbanken og Dr. Rubow kan saaledes glæde sig over den smukke Bog, og de, der interesserer sig for dens Emne, vil med Interesse imødese dens Fortsættelse.

Jens Toftegaard.

C. A. VALENTINER: Om Ulykkesforsikringsvirksomhed. Kbh. 1919; 111 Sider.

Bogen er udarbejdet til Brug ved Undervisningen paa Købmandsskolen og giver i velskrevet Form et Omrids af Ulykkesforsikringens Praksis, som Fagets yngre Udøvere vil have megen Fordel af at gøre sig bekendt med. Ogsaa Ikke-Fagfolk vil kunne have Interesse af at gennemlæse Fremstillingen, som navnlig med Hensyn til Forsikrings-selskabernes praktiske Indretning yder en Del, som Lærebøger i Almindelighed gaar vel let henover. Ogsaa i de rene Kontorvirksomheder er det jo Tidens Løsen at opnaa saa stor Arbejdseffektivitet som muligt ved omhyggelig Planlægning af Arbejdet.

G. E. Riemann.